

1. NIEMOC (1330) sb f

W pisowni łącznej (1378), w rozłącznej (2); -e- (1376), -ę- (2); -c (1373), -ć (7); -c : -ć *BielKron* (28:1), *Mącz* (71:5), *SkarŻyw* (3:1).

e jasne; -moc (91), -móc (1); -moc :-móc *KochFr* (2:1); -moc-.

sg N niemoc (254). ◇ G niemocy (144). ◇ D niemocy (83). ◇ A niemoc (380). ◇ I niemocą (69). ◇ L niemocy (121). ◇ pl N niemocy (46). ◇ G niemocy (55), niemoc (4); niemoc *Mymer*¹; niemocy : niemoc *FalZioł* (20:1), *SkarŻyw* (1:2). ◇ D niemocám (38); -ám (7), -(a)m (31). ◇ A niemocy (110). ◇ I niemocami (22); -ami (21), -(a)mi (1). ◇ L niemocách (53); -ách (7), -ach (4), -(a)ch (42); -ách *OpecŻywPrzedm*, *Murm*, *RejWiz*, *RejPos* (2), *GrzegŚm*; -ách : -ach *SienLek* (1:4). ◇ sg a. pl G niemocy (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVII w.*

1. Brak sił fizycznych, słabość; languor *Mącz*, *Cn*; *infirmitas PolAnt*; *invalentia Cn* (8) : Languor, Niemoc/ Ciężkość/ mdłość/ y chorobá. *Mącz* 183c; *HistRzym* 15v.

niemoc czyja (1): ciężkie rodzenie bywa iedennaftego księżycza/ á tho dla niemoczy matki/ albo dzieciátka łamego: tak daleko łie przedłuža *FalZioł* V 17d.

W przeciwstawieniach: »niemoc ... moc (3), siła« (4): *WujJud* 70v; Bo ácz vkrzyżowan był z niemocy/ ále żywie z mocy Bożey. *BudNT* 2.Cor 13/4; *CzechRozm* 202v; *SkarŻyw* 196.

Fraza: »niemoc się zmcni« (1): kázda łie krewkość álbo niemoc/ vtwierdzona zmcni *KuczbKat* 390.

Szeregi: »krewkość albo niemoc« (1): *KuczbKat* 390 cf *Fraza*.

»niedużość abo niemoc« (1): dofyć tobie ná łálce mey/ gdyż moc moiá/ w nie dużości/ ábo w niemocy bywa wykonána. *CzechRozm* 202v.

W *przen* (1) : Bywa/ powieda/ cíáło wśiano łkázitelne/ á powłtanie w niekázitelności: [...] Bywa śiano w niemocy/ powłtanie w mocy *WujJud* 70v.

2. Niemożność (1) : *Muliebria*, *mulierum menstruatio*, *quibus deficientibus deficit vis pariendi cum eis*, *zenska nycmocz* *rozrodzenia BartBydg* 94.

3. Choroba i jej objawy, czasem kalectwo; *morbis Murm*, *Mymer*¹ *BartBydg*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *infirmitas Mącz*, *PolAnt*, *Vulg*, *JanStat*; *aegrotatio Mącz*, *PolAnt*, *Calep*, *Cn*; *aegritudo*, *incommoda valetudo*, *languor Mącz*, *Cn*; *adversa valetudo Mącz*; *aegror*, *aegrum*, *causa*, *invalentia*, *passio*, *valetudo* (*aegra a. infensa a. infirma a. mala*), *valetudinis gravitas a. vitium Cn* (1371) : możełs vznatz iż milý bog niégdy widzi łie łpatz/ a nieiako o nás niedbatz/ to ielt gdy dopułłczá niemocy/ ij ijnłłé kłopoty *OpecŻyw* 44; *ForCnR* D2v; *PatKaz* III 139; *Murm* 67; *Mymer*¹ 38v, 39; *BartBydg* 92b; Niemocz każdą z gorączey przyczyny oddala. *FalZioł* *3f; łatžno wypedy Niemotz z łtziála chorego człowieka *FalZioł* I 1b; Też w ktorey niemoczy niewidzą Ipołtałim. Znamionuie iże thaka niemocz długa będzie. *FalZioł* V 10; takowi ludzie do łmierci z thą niemoczą zołtaią *FalZioł* V 43; A tu iuz małz wiedziec porząd: z ktorey zyły naprzeciw ktorey niemoczy pułłczanie krwi: łluzu. *FalZioł* V 57v, *kt*, [‡] [2 r.], ‡‡ 4c, *4a, c (169); *BielŻyw* 31, 110, 170; przez nie purguie łie żoładek od wilgothi iadowitey [...] z ktorey (gdyby ona tam zołtała) przychodzą febri y inłze niemoci. *GlabGad* K8v; Bowiem takowy człowiek wiele niemoci vchodzi y zarażenia powietrza. *GlabGad* L, B8, C6 [2 r.], E4v, F4v, G4v [4

r.] (20); Potim go pan bog ładem łwim dziwno łkarał thak iżgo robaci w niemoci rozłzemrali az do łmierci. *MiechGlab* 48, *2; *MetrKor* 59/75v; *WróbŻołt* H4; *RejKup* i3v; obwiezviemy się stacz kazdy s nas na pierwssem roku iako na zavithym y dacz się sandzicz zadnych sobie odwlok nye czyniącz any nyemoczą any panską posługą any thesz ktorym kolwiek xtalthem wymyślonym *ZapWar* 1549 nr 2657, 1549 nr 2662 [2 r.], 1550 nr 2676 [2 r.]; *MurzHist* E2 [2 r.]; *GliczKsiąż* D5v, D7; *LubPs* Yv, Y5 marg; *RejWiz* 62, 79 [3 r.], 93v, 123v, 149v; *Leop* 1.Reg 5 arg; *UstPraw* G3; *RejZwierz* 22v; *BibRadz Ex* 23/25, *Is* 1/5; *BielKron* 11, 45, 79, 98, 144 (9); Si nulla aegritudo huic malo intercesserit, Yelliby która niemoc á niezłczęście tego wefela nieprzełzkodżyło. *Mącz* 44b; Confectus languore, Znędzony długą niemocą. *Mącz* [114]d; differri doloribus, Teskliwą niemocą być obciążony. *Mącz* 123b, 57d, 85c, 92c, 106c, 134c (18); Cztery przyczyny wżyltkich niemocy. *SienLek* 12v; Phthifis zową Grekowie/ á tabes Lácinnicy: ktorey niemocy my włafnego imienia niemamy *SienLek* 91v, 1v, 11, 12v, 13, 16 (68); *RejAp* 132; *HistRzym* 17 [2 r.], 67v, 114v; *BiałKat* 116; *RejZwierz* 75v; *BudBib Ex* 15/26; *HistHel* Dv; *ModrzBaz* 57, 71, 82v; *SkarŻyw* 36, 101, 140, 161, 202 [2 r.] (30); STary miał Priapifmum/ nieukładną mękę/ Lecz byłá młodéy żenie tá niemoc ná rękę. *KochFr* 59, 29; *KochTarn* 78; *ArtKanc* N15, O4v; *WujNT* Aaaaaa2v; *SarnStat* 487, 721, 1280; *SkarKaz* 421b.

niemoc czego [= na czym polegająca] (5): łwieże mięfo iedz á nie wędzone, bo znie⁸⁰ przychodzi niemocz nagłego omdlenia. *FalZioł* V 46v, I 136c, II 9c; *GlabGad* L6v. Cf »niemoc złych krost«.

niemoc od czego (1): A iże iálna żołc ieft fucha á gorąca/ táki łkok żyły niemoc od niey známionuie. *SienLek* 24.

niemoc z czego (6): *FalZioł* II 22v, V 50v, 59v; *GlabGad* Hv; Mocz iáko krew czyrwony/ známionuie niemoc ze krwi *SienLek* 26, 161 marg.

niemoc z czym (1): na Melankolią/ kthora niemocz iefth znarułzeniem mozgu y rozumu przyrodzonego. *FalZioł* III 5d.

niemoc czyja [w tym: pron poss (31), G sb i pron (24), ai poss (19)] (74): *OpecŻyw* 44v, 60v; *FalZioł* +2v, IV 19a; *WróbŻołt* N8v, 40/4; *SeklWyzn* e2v; *HistAl* E2, E2v; *MurzHist* I4; *MurzNT Luc* 5/15; DŻyękówanie ieft/ iż go Pan Bog czálu niemocy iego wybáwić raczył *LubPs* G4v, L2v; *RejWiz* 137; *BibRadz Ps* 40/4, *Luc* 5/15, 13/12; gdy bogow Egipłkich przy ofiárach pytano przyczyny krolewłkiey niemocy: Powiedzyeli/ iż dla krzywdy żony pielgrzymá Kánáneyłkiego. *BielKron* 11, 126v [2 r.]; *HistRzym* 95; Thákże my theż pokułzaymy/ y w niemocach y w pracach łwoich/ káždy pilności łwoiey *RejPos* 258, 46v, 213v, 218, 227, 233v (14); *BielSpr* 49v; *BudBib* 2.Par 16/12; *BiałKaz* C2v; *CzechRozm* 182v; niechci brácie myły ciężko niebędzie/ choćby w tey niemocy twoiey/ muśiał ten mámy świat opuścić *KarnNap* E2, E4v; *ModrzBaz* 68 [2 r.]; niewiáltá iedná Iákobá názwana/ wdługiey niemocy łwey pomocy od żadnego lekarzá niemáiąc [...] przyłtąpiłá do ciála S, z wiárą *SkarŻyw* 374, 90, 141, 202, 257, 528; *StryjKron* 697; *ReszList* 143; *WujNT Luc* 5/15, 7/18, 13/12, s. 320 marg, *Ioann* 11 arg, *Act* 5/15; *SiebRozmyśl* I2v; *SkarKaz* 418b, 421b. Cf »niemoc ludzka, człowiecza«.

niemoc czyja [= włafciwa komu] [w tym: ai poss (9), G sb i pron (6)] (15): Chczefzli oddalić niemocy owcze od ktorych zdychaią/ Wezmi żoładek Barani á wwarz gi wwinie, [...] dayże owczam pić *FalZioł* IV 2b, I lc, II 10c; Blapsigonia [...], morbus est apum. Niemoc nieyáka płzczelna gdy fie

niepłodzą *Mącz* 25d, 55a, 142b; Dná [...] / prawie niemoc páńfka: ábowiem fye takim przygadza / kthorzy rofkolźnie żywą á nic niepráciuą. *SienLek* 122. Cf »niemoc bydlęca«, »niemoc dziecinna, dzieci«, »niewieścia niemoc«.

cum part praes act (14): Cynanche, Niemoc nieyáka dawiąca á dufząca człowieká / Zgágá. *Mącz* 76b. Cf »niemoc ciekąca«, »padająca, rzucająca niemoc«, »śpiąca niemoc«.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym: *gdy* (14), *kiedy* (2)] (16): *Murm* 76; *FalZioł* I 98a; *GlabGad* D8 [2 r.]; *Cardiac et cardia*, Kordiaká / niemoc kiedy człowiek cierpi wielkie vciązenie ná łercu *Mącz* 38b, 25d, 52a, 55a, 63a, 65c (12).

W połączeniach szeregowych (42): bacź ij pamiętay / ijź niemocy ij przeciwności / od ludzi omáwianié / łromocenie / łmętki / łkłopoty / przychodzą na człowieka dlá grzechow *OpecŻyw* 43v; *OpecŻywPrzedm* C3v; *FalZioł* V 18b; *GlabGad* I4v; *SeklKat* E, R3, T2; *BielKom* D8; *GliczKsiqż* G4v; *LubPs* Y4; *GroicPorz* m; Izali oná brzemioná grzechow náłzych / niemocy / boleści / boiázni / y vdrężenia włzelákie vłmierza y oddala. *KrowObr* 153, 172v; *RejWiz* 53, 118, 136v, 137; *Leop 2.Par* 21 arg; *BielKron* 46, 77v, 98; *RejAp* AA8, 31, 59v, 128; *RejPos* 110v, 138v, 233v, 258; *RejZwierc* 133v, 142v; *ModrzBaz* [38], [38]v, 57; *SkarŻyw* 196; Vbořtwo / łkłopot / więźienié / Niemoc / potwarz / obelżenié / Siéroctwo / zły łąsiad / żoná / Miedzy złémi policzoná. *KochMRot* B3; *ArtKanc* M5, R16v; *WujNT Luc* 7/21; *SiebRozmyśl* I2v; *SkarKaz* 488a; Inne grzechy Pan Bog karze morem / y głodem / y innemi niemocámi *SkarKazSej* 688b.

W połączeniach z określeniem chorej części ciała [w tym: *ai od nazwy części ciała* (27), *czego* (23), *w czym* (a. *bywać, miewać, przygadzać się w czym*) (13); *niemoc wątrobná i śledziony itp.* (3); *niemoc + nazwa* (48), *nazwa + niemoc* (12)] (63): *Teranus morbus cervicis, qui rectam et immobilem cervicem rigore nervorum intendit. Eyn łtarrige grymme des hals. Nyemoc włfygy że yą rulfyć nyemoże. Murm* 73, 70, 74; *Mor[bus] epatari[us] Leberłfncht* wątrobná niemoc *Mymer*¹ 39; *BartBydg* 117b, 157b; *Sok Pięćperłtow w vłciech trzymany / włzytki niemoczy vłth oddala. FalZioł* I 102d, †6d, + +f, I 8b, 24d, 36d (35); *GlabGad* Bv, G4v, I3v, L7; *BielKron* 430; *Mącz* 7a, 146c, 154c, 165a; *Mocz* łifowáty [...] známionuie niemoc płucną / Dychawicę. *SienLek* 26v, 15v, 17v, 24v, 25v, 36, 42, 87; *RejPos* 305; *SkarŻyw* 414.

W połączeniach z nazwą choroby [w tym: (ktorą) *zową a. zową tę niemoc* (25); *niemoc + sb N a. I* (24), *ai* (19), *sb w składni zgody* (4); *niemoc + nazwa* (30), *nazwa + niemoc* (17)] (47): *Denną niemocz oddala. FalZioł* ††4f; *Przeciw niemoczi ktorą zową Apoplexia. FalZioł* *2d; kto ma chciwość na łtolcze á niemoże ich mieć / zową thę niemocz tenáłmon *FalZioł* I 83c; tego prochu dać na iedeⁿ raz co dwa złota albo pięć połgroszkow ważá / [...] iełt niepołpolitej moczy w they niemoczy puchlinie ktorą połacinie zową *Idropifis. FalZioł* I 141b; *Naprzeciwkho Scijaticze to iełt denney niemoczy y naprzeciwko rzezaniu W pufzczaniu vriny iełt pomoczna ku picciu. FalZioł* II 6d, *3c, I 2d, 4a, 16c, 24a (31); *GlabGad* D8, I2; *MiechGlab* 57; *A thác iełt vłtáwá około káźdey niemocy trądu / y párchow. BibRadz Lev* 14/54; *BielKron* 400v, 430; *Mącz* 31b, 33b, 38a, b, 103b, 196a, 437d; *SienLek* 26v, 60v, 94v.

W przeciwstawieniu: »niemoc ... zdrowie« (9): *OpecŻyw* 3v; tymi purgacijami łiła meczyłtołci iadowithych odchodzi / z kąd pothyrn człowiek w dlugiem zdrowiu trwa / á niemoczy pozbywa.

FalZioł V 83; Pan [...] w nawyęttfley nyemocy zdrowye yego fpráwi *LubPs* L2v; *GrzegŚm* 38, 50; *KuczbKat* 275; *RejZwierc* 237v [2 r.]; Albowie^my w piłmie ś. dla tego nam vpadki ludzi Pánu Bogu miłych fą wypifáne/ áby ich przygody nam były ku przeltrodge/ ich niemocy ku zdrowiu *ReszList* 143.

W porównaniach (3): To czegom fię przed thym tknąć nie chciał/ toć teraz ielt iáko pokármem ciáłu moiemu [*nunc prae angustia cibi mei sunt Vulg*] (*marg*) Drudzy czytáią/ Są nie mocy ciáłu moiemu [*illa sunt sicut aegritudines carnis meae PolAnt*]. (-). *BibRadz Iob* 6/7; A mniemałz áby gniew záiątrzony máło przyrodzenia zgwałcił y żywotá vkrocił? Bo tháki vbolawfzy iáko ná łožną niemoc/ iuz mu fię tylko tho wełbye wierci iákoby fię pomścił *RejZwierc* 157; Pożądliwość tu zowie grzechem/ iż ielt fkutek/ przyczyná y máteria grzechu/ y iákoby chorobá iákaś y niemoc w nas/ fklániáiąca nas do złego *WujNT* 543.

W charakterystycznych połączeniach: *będąca niemoc, częsta, dawna, długa* (9), *dopuszczona* (2), *dziwna* (3), *marna, mizerna, mocna, niewidoma, obfita, objawiona, opuszczająca, pewna, plugawa, prędką* (2), *przeciwna, przykra, sprosna* (2), *sroga* (3), *szkodliwa* (2), *uporna, ustawiczna* (3), *uśmierzona, wstydliva, zastanawiona, zła* (9), *znakomita; rozliczne niemocy* (7), *rozmaite* (29); *niemoc niewiast brzemiennych (niewieścia)* (2), *owcza, pańska, pszczelna; niemoc boczna, członku (w członkach)* (3), *gardłowa* (2), *główna (głowy, w głowie)* (13), *krzyżowa, macice* (3), *miechierzowa, mozgowa (mozgu)* (3), *w nogach, nyrzana (w nyrkach)* (3) *oczna (oczu)* (4), *piersi, w stawiech, suchych żył* (2), *w szyi* (2), *śledziony* (6), *ust, w uszu, wątroba (wątroby)* (9), *włosow, na zadku, żołądkowa, w żywocie; biegunczana niemoc, dawiąca, denna* (7), *duszająca, dychawica (dychawiczna)* (2), *kamień, (kamienna, kamieniowa)* (3), *kordyjaka (kordyjaczna)* (2), *kurczowa* (2), *omdlenia, paraliżowa* (4), *parchow, puchlina, trądu (trędowa)* (2), *zapamiętania; bytność niemocy, długość (przedłużenie)* (6), *imię, materyja, nalezienie, ochłodzenie, ostatek, pobudzenie, początek* (3), *pozna(wa)nie* (7), *przestanie, przodek* (2), *przyczyna* (10), *przygoda, rozliczność, rozmaitość* (2), *schod* (2), *strach, trawienie, wyniszczenie, wyrozumienie, zadzierżenie, zelżenie, znak* (3), *znamię; przepieczen od niemocy, wolen; znak ku niemocy; niemocą (u)dręczon(y)* (3), *strapiony (utrapiiony)* (2), *zatrzymany, zboláły, zemdlony, znędzony* (2); *niemoc bywa* (8), *czyni się, gnąbi, (u)mnoży się* (5), *odchodzi (odejdzie)* (5), *panuje* (2), *podchodzi (ma poście)* (10), *przekazi, przenagaba, przerywa się, przestaje, przychodzi (przychodza, przydzie, przychodząca)* (31), *przyda(wa) się* (4), *przygadza (przygodzi) się* (7), *przypada (przypadnie)* (5), *rozszerza (szerzy) się* (2), *sili się* (2), *trafia się, ukazuje się, ustaje, utrafi, wraca się, zajdzie, zemdli (zemdlewa)* (2), *zmartwia, zmocni się; niemocy bać się, bronić* (5), *ostrzegać (ustrzec) się* (2), *pozby(wa)ć* (4), *prożen, uchodzić (ujść)* (2), *ulżyć, życzyć sobie* (2); *z niemocy (od niemocy) wybawi(a)ć* (3), *wyniść, zachowawać* (2); *niemocy przeciw się* (3), *zgadzać; niemoc (u)czuć* (2), *czynić* (8), *czyścić (oczyści(a)ć)* (4), *dać, dopuszczać (przepuszczając, przepuścić)* (9), *goić* (4), *mdlić, niszczyć (wyniszczając)* (2), *oddalać (oddalić)* (30), *odpędzać (wypędzić, wypędzać)* (9), *pobudzać* (8), *poruszać (wzruszać)* (4), *powciągnać, pozna(wa)ć* (6), *przyjąć, przynieść, przywodzić* (2), *psować, rozmnożyć, sprawować, świadczyć, ukazować, uspokajać, uśmierzać, włożyć, wyganiać (odganiać)* (2), *wyrozumieć, wywodzić* (5), *zad(aw)ać* (2), *zastanawiać ((za)stanowić)* (23), *znamionować* (15), *znosić; o niemoc (w niemoc) przyprawić* (2), *przyść; (s)karać (pokarać) niemocą* (9), *nawiedzać (nawiedzony)* (2), *odeść, pokuszać,*

poprawować, wymawiać (wymowić) się (2), zginąć; (ws)pomoc (wspomagający, pomagać, pomoc (sb), pomocny) na niemoc (w niemocy, niemocy (G), niemocy (D), (na) przeciw(ko) niemocy, z niemocy, od niemocy) (51), służyć (służący) (6), użyteczny (pożyteczny) (15), używać (5); lekarstwo na niemoc (niemocy, w niemocy, ku niemocy, (na)przeciw(ko) niemocy) (31), maść, picie, plastr, syrop (5), wódka (2).

Frazy: »niemoc popadnie (a. popada)« [szyk zmienny] (3): *BielKron* 155, 346v; Kiedy kogo Niemoc popadnie/ tam nietrzebá sye bać kiedy nie mocny ná bok ktorykolwiek leży/ máło fkurczywfyz nogi *SienLek* 21.

»złą niemoc« [w funkcji przekleństwa] (1): Małże iuz ná tę woynę iechác vmył cały? (-) Iefliże iák Z Węgrzynem/ tedy wolę niechác. (-) O/ złą niemoc: sam ty to iák Panię małz iechác, *WyprPl* A3v. [Cf kiedy go iuz zła niemoc gnąbi. Co fie ią więc klną chłopi kiedy fobyé láią/ Włafnie [= słusznie] gdyż żadney dobrej nie małz *RejWiz* 62.]

Zwroty: »być w niemocy« = chorować [szyk zmienny] (3): *RejWiz* 137; ten obyczay mieli/ iż każdy będąc w iákim fmutku/ niemocy/ álbo przeciwności/ wnet fobie bofzka wymyflil ledá iákiego/ ktorego chwalił á polecał fie mu w obronę *BielKron* 98; *RejPos* 233v.

»być chory na [jaką] niemoc« (1): thyło dni ile miefzka ofobno będąc chorą ná przyrodzoną niemoc. *BibRadz* I 63d marg.

»w niemocy chorować; chory w niemocy; chorujący niemocami; niemoc chorego« = *infirmus languoribus Vulg* (1;1;1;1): *FalZioł* V 94v; Włafnie/ kiedy więc człowiek w niemocy choruie/ Włódkich rzeczách zgorzknienié/ w gorzkich fłodkość czuie *ZawJeft* 35; *WujNT Luc* 4/40; *SarnStat* 770.

»niemoc leczyć (a. uleczyć, a. ulecząć, a. zleczyć); z niemocy wyleczyć się; (u)leczenie niemocy; niemoc bywa (a. może być) (u)leczona« = *sanare morbum PolAnt* [szyk zmienny] (53;2;4;3): *FalZioł* †6d, ++f, ††3d, *2f, I 4b (41): *RejKup* q5v; Tá niemoc w mężczyznach do ośmináćie lath może być vleczoná *SienLek* 58, 17, 18, 46, 61, Ttt3; *HistRzym* 17v, 90; *RejPos* 227, 305; *BudNT Matth* 4/23; dał mu Pan Bog moc ná czynienie ludziom niebiefskich dobrodzieyftw w cudach y leczenia rozmáytych niemoc. *SkarŻyw* 298, 35, 189, 373 marg, 393, 546; *KochFr* 78; *KochPij* C2v; *SkarKaz* 418b.

»mie(wa)ć, ci(e)rpieć, ci(e)рпиący, mający niemoc (a. ducha niemocy)« = *chorować; habere infirmitatem a. spiritum infirmitatis a. plagam Vulg* [w tym: mieć a cierpieć (1)] [szyk zmienny] (54:26:9:6): *OpecŻyw* 58v; *Murm* 67, 68, 69, 70 [2 r.], 71; *BartBydg* 50b; *FalZioł* I 12a, 14c, 20d, 28b (45); *GlabGad* C6, H; A theż rzadko yedné niemoc Człowiek miewia [!]/ gdy ftraćzy mocz *RejKup* p6v; *HistAl* H4v; *KrowObr* 58; Abrahám/ y Sará byli ftrzy/ y zefzli w lećiech/ ták iż iey iuz przeftálá byłá niemoc ktorą zwykły kły [!] niewiáfty miewác [*Desierat esse ipsi Sarah consuetudo ut mulierum*]. *BibRadz Gen* 18/11, *Lev* 15 arg, *Is* 30/22, *Ez* 18/6; *BielKron* 37, 386v, 430, 459v; *Mqcz* 21a, 31b, 61b, 101c, 160b, 164b, 199c; *SienLek* 1, 13, 59v, 90v [3 r.]; Abowiem f nadz nie może być nád tę frosfzfa plagá/ s kthorey [...] fzáleią ludzie/ y ine niemocy á fprzećiwieftwá wielkie ćirpią. *RejAp* 134v; *HistRzym* 111; *RejPos* 255; *SkarŻyw* 202, 445, 545; *LatHar* 218; *WujNT przedm* 35, *Matth*

9/20, *Mar* 3/10, *Luc* 13/11 [2 r.], *Act* 28/9; ieden chory ktory pierwey do niey wżedł/ vleczony zoftawał/ iákąkolwiek miał niemoc. *SkarKaz* 41a, 488a.

»w niemocy nawiedzać« (1): Merodach Káldens teź tego czáfu w Bábilonie pánował/ ktory połał w niemocy Ezechiaľzá krolá náwiedzác z dáry. *BielKron* 100v.

»z niemocy powstać (a. wstać), powstały; od niemocy powstawać« = *wyzdrowieć; convallescere HistAl; assurgere ex morbo, emergere ex incommoda valetudine Mącz* [szyk zmienny] (5:1;1): thám nálazł mátkę fwoię z niemocy powłtháľą [*invenit matrem suam ... ab egritudine convaluisse*] *HistAl* Dv, M6v; *Mącz* 218c, 435b; *RejPos* 245; *CzechRozm* 182v; *SkarŻyw* 333.

»[jaką] niemocą, z [jakiej] niemocy umrzeć (a. mrzeć); [jaką] niemocą zdechnąć (a. [jakimi] niemocami pozdychać)« [szyk zmienny] (6:2;2): w noci wełpiácki, niemoczą kthorą zową Apoplexia zdechl nagle [*apoplexia suffocatus*]. *MiechGlab* 57; *BielKron* 101, 149, 322v, 355v, 389, 401v; *RejZwierc* 132 v; *SkarŻyw* 414; *StryjKron* 432.

»uzdrowić (a. uzdrawiać) niemoc, z niemocy, od niemocy; uzdrowiony (a. uzdrawiany, a. zdrow) by(wa)ć od niemocy; uzdrowienie (a. uzdrawianie) niemocy; niemoc jest (a. bywa) uzdrowiona« = *curare infirmitatem; curari ab infirmitatibus PolAnt, Vulg; absolutus infirmitate PolAnt; sanare morbum Modrz; curare a languoribus, sanare infirmitatem; liberari ab infirmitatibus, sanari a languoribus Vulg* [szyk zmienny] (20:3:1;13;2;2): Sto wołow Bogu poślubił/ By go z niemocy vzdrowił. *BierEz* I2v; *OpecŻyw* 58v; *TarDuch* B2v, B3; *FalZioł* [‡], I 3d, 24b, 42d, 135d (8); *MurzNT Luc* 5/15; Niewiaľto vzdrowionás ielt od niemocy fwoiey. *BibRadz Luc* 13/12, *Luc* 5/15; *HistRzym* 64, 95; *RejPos* 46v, 206, 213v, 234v, 235v, 255; *BielSpr* 49v; *WujJud* 46 [2 r.], 61, 133; *BudNT Matth* 9/35, 10/1; *ModrzBaz* 68; Y dał im moc vzdrawiánia niemocy/ y wyganiánia czártow. *WujNT Mar* 3/15, *Matth* 4/23, 9/35, 10/1, s. 135, 152 (10).

»wpaść (a. wpadać, a. upaść) w niemoc (a. rozmaitość niemocy)« = *zachorować; incidere in morbum Mącz, Modrz; cadere in morbum, nancisci morbum Mącz; incidere in infirmitatem PolAnt* [szyk zmienny] (48): gdy ktory człowiek nofi przy łobie kofatzietz: taki nigdy nie wpadnie w niemotz kurczową *FalZioł* I 4a, I 56c, II 5a, III 2d, IV 50a, V 26v, 53v; *RejJóz* F8v; *HistAl* I8v; *GliczKsiqż* I7, I8; *BielKron* 86, 141, 175v, 204, 212 (20); *Mącz* 29a, 78b, 240d; *SienLek* 34; *BudBib 2.Mach* 9/21; *ModrzBaz* 113v; *SkarŻyw* 68, 98, 142, 293, 333 (9); *CzechEp* 424; *KochPam* 86.

»z niemocy wyleżec się« (1): Taki człowiek trudno fie łthey niemocy wyleży *FalZioł* V [2].

»zarażać (a. zarazić) [= *dotknąć, porazić*], zarażon(y) (jest) niemocą« = *morbo reddere Modrz* [szyk zmienny] (2:2): *Murm* 68; *KromRozm III* A3v; zaráził niemocą ná łkrytym mieyľtcu zádku [*percussit in secretiori parte*]/ Azot miałto *Leop 1.Reg* 5/6; *ModrzBaz* 51v.

»niemocą złozyć, zložon(y) (być)« = *corripi morbo Mącz* [szyk zmienny] (1:7): *MiechGlab* *2; *BibRadz Ps* 6 arg; *Mącz* 346b; *RejAp* 31v; *BudBib 2.Mach* 9/21; czynię Testament, będąc zložona od Pana Boga niemocą *ZapKóscier 1581/21v, 1581/23*; A był tám niektory człowiek trzydzieści y ośm lat niemocą zložony [*triginta et octo annos habens in infirmitate sua*] *WujNT Ioann* 5/5.

»zмагаć (a. wzмагаć), zmocnić się, wskurać z niemocy« = *przychodzić do zdrowia; convallescere de infirmitate Vulg* [szyk zmienny] (3:1:1): Teź gdi chori z niemoczy zмага/ tedy [*to ziele*] poľila żyły fuche *FalZioł* I 128a, I 17b, V 9v; *ReszList* 166; *WujNT Hebr* 11/34.

»zmyślić (a. zmyślać) [= *symulować*] (sobie), ułożyć sobie niemoc; zmyślona niemoc« [szyk zmienny] (7:1;1): *MurzHist* Q3v; *BielKron* 71, 215, 428v, 459; Ná ty wżytki Vrząd ma pilne baczenie y dozor mieć/ żeby ludzi nieoľzukunftowali zmyśliwży łobie iáką niemoc [vel morbi simulatione]/ ábo vboľstwo. *ModrzBaz* 37v; *SkarŻyw* 308; *StryjKron* 201; *GoslCast* 51.

Wyrażenia: »niemoc biała« = *prawdopodobnie upławy*: Niemocz białą á lipką niewielcią rozrywa *FalZioľ* II 10c.

»niemoc bydľęca« (2): Coriago, Niemoc bydľęca/ gdy łie ym skórą przypiya do koścy *Mącz* 65c; *SienLek* 18.

»niemoc ciekąca« (1): Krew wielbľądowa na biegunkę y wśzelkim niemoczam ciekączym pomaga *FalZioľ* IV 7c.

»niemoc cielesna, ciała« = *corporis morbus* *Modrz* (5:4): Iezu ienżes też ony wgimię twoie niemoczy cieľsne y duźne vzdrawiać kazaľ. *TarDuch* B2v; Iezu ienżes niezliczone ciaľ y duź niemoczy ľawkawie vzdrawiaľ. *TarDuch* B3; *FalZioľ* IV 54a; Tedyś wnet vzdrowić raczył niemoc ciáľa mego. *LubPs* H; *SienLek* 33v; Boć záprawdę ferdeczne niemocy/ niebezpieczniejśze ľa niżli cieľsne *ModrzBaz* 66; *SkarŻyw* 582 marg, 589 marg; Kościoľ [...] vżywa podobnych ceremoniy/ [...] iákimi tu Pan Chriľtus vzdrowiľ niemoc duźną záráz y cieľsną. *WujNT* 152.

»ciężka (a. przycięższym), wielką niemoc« = *infirmitas gravis a. gravissima* *HistAl*; *infirmitas gravitatem habens* *PolAnt*; *morbis gravis* *Modrz* [szyk 49:19] (53:15): *PowUrb* +; *BierEz* Qv; *FalZioľ* I 56c, III 2d, V 4v, 13v, 25v, 57, 65v; *GlabGad* P2v; *SeklKat* T2; *HistAl* C7v, C8; *GroicPorz* q3v; *RejZwierz* 22v; *BibRadz* Ps 6 arg; *BielKron* 86, 251, 322v, 353v, 362v; W Pęchyrzu wielkieć też bywáią niemocy *SienLek* 17v; Kiedy w ciężkiew niemocy z vľt śmierdzi [...]: śmierć niedáľeko. *SienLek* 22, 8, 11v, 13, 16, 22 [2 r.] (19); *HistRzym* 17; *RejPos* 256v; *GrzegŚm* 38; Po tym roku trzydzieľtego dziewiętego Krolowánia łwego rozniemogľ łię Aľá ná nogi łwoie/ á niemoc iego byľá bárzo ciężka [*usque ad verticem fuit aegrotatio*] *BudBib* 2.Par 16/12, 2.Mach 9/21; *KarnNap* E3v, E4v; *ModrzBaz* 11; Trzećiego dnia/ Mytnik on wpádnie wciężką niemoc *SkarŻyw* 98; Mięľa nigdy przez cáły żywot łwoy nie iádlá/ iedno w wielkiew niemocy. *SkarŻyw* 160, 68, 142 [2 r.], 293, 333 [2 r.], 457 (14); *ReszList* 166; *KochPij* Cv, C2v; łkoro trochę niemoc przyciężľzym przypádnie/ áľiści łie wżyľtki namniejśze przypádki/ z wielkim bóľem náľzym w nas poruľzáią *OrzJan* 30; *WujNT* 250 marg; *SkarKaz* 421b.

»niemoc dziecinna, dzieci« (2:1): Lekarśľtwa o rozmagitych niemoczach Dziecinnych *FalZioľ* V 37v, V 37v, 44v.

»gorąca, ogniowa niemoc« [w tym: *gorąca niemoc ogniowa* 2 r.] = *prawdopodobnie choroba przebiegąca z gorączką* [szyk 22:12] (28:6): tho iest dobre lekarśľtħwo tym czo łen łtracili w niemoczach gorączych *FalZioľ* I 87a; Iiako w oľzaleniu czaľu gorączyey niemoczy ogniowey/ [...] gdy vrina biała będzie przez kielko dni odchodzić. Śmierć onemu płaci. *FalZioľ* V 4v, *4c, d, I 32b, 98b, 100b (29); *GlabGad* Hv; s tąd przychodźi [...] Trzećiączká/ y inne niemocy gorące. *SienLek* 29v, 22.

»gwałtowna, nagła niemoc« (1:1): przepuľcił nań pan bog gwałtowną niemoc *SeklKat* F3v; *SienLek* 33v.

»łekka niemoc« (1): Vmárl Potym máiac wieku łwego łat LXXX. łekką niemocą. *BielKron* 101.

»niemoc ludzka, człowiecza« [szyk 10:4] (10:4): O Wodkach z zioł rozmagithych. [...] ktorich Doctorowie vzywaią wrozmagitych niemoczach ludzkich *FalZioł* +5, II 1, 15a, V [1] [2 r.], 6v, 12v (11); *HistAl* K4v; *SienLek* 18; *SkarŻyw* 546.

»łożna [= obłożna] niemoc« [szyk 17:3] (20): Przeciw łożney niemocy. *FalZioł* *2e, I 32a, 112a, III 2d, V [1], 3 (18); Pan go będzie ciełzył w niemocy łożney [*super lectum doloris*] *BibRadz Ps* 40/4; *RejZwierc* 157.

»niemoc niebezpieczna« = *morbis periculosus* *Modrz* [szyk 1:1] (2): Morbi ancipites, Niebezpieczne niemocy. *Mącz* 9b; *ModrzBaz* 66.

»niemocny [jaką] niemocą« = *infirmus [aliqua] infirmitate* *JanStat* (3): niektorá niewiafta niemotná fwoią niemotzą [...] ta będątz między ijmi/ myłlila *OpecŻyw* 44v; *Leop* 4.*Esdr* 5/8; *SarnStat* 825.

»niemoc ostra« [szyk 2:2] (4): A niemocy ostre, thy łą, zarażenie powietrza/ wrzod w pierfiach/ wielga niemocz/ y zapamiętanie z vpadu. *FalZioł* V 30v, V 30v, 31v, 32v.

praw. »prawdziwa, [prawa] niemoc« = *ciężka choroba usprawiedliwiająca nieobecność na drugim ewentualnie na trzecim roku sądowym; vera infirmitas* *JanStat*; *morbis santicus* *Cn* (18): Żadne inłze odwłoki w Sądzye być nie mogą iedno prawdziwą niemocą *UstPraw* G3, G3 [3 r.], G3v, I; *SarnStat* 464, 662 [2 r.], 769 [2 r.], 818, 819 (12); [ma stacz y odpoviadacz thego pirvego rok v prava albo prostą nyemoczamy Nyeoddalayancz *ZapKraK* 1554 31/799].

praw. »prosta niemoc« = *lekka choroba usprawiedliwiająca nieobecność na pierwszym roku sądowym* (4): Ná porotzkách rok pierwłzy y wtóry może być proftą niemocą przełożon *UstPraw* G3, G3 [3 r.].

»stara niemoc« (1): Layna gołębic łtarte [...] z ocztem á przyżyć [!] na zimne członki/ na łtare niemocy/ iako łamanie w kołciach w bolełci głowy [...] vłpokaia/ y wyłufza ie. *FalZioł* I 144c.

»sucha niemoc« (2): *Ethica, genus est febris seu quaedam passio, laedens solida membra, suchota, sucha nyemocz* *BartBydg* 52b; *FalZioł* IV 11d.

»niemoc śmiertelna, na śmierć, nieuleczona (a. niezleczona), morząca« [szyk 9:1] (3:3:3:1): *PowUrb* +; *OpecŻyw* 67; *SienLek* 23, 122; *RejPos* 225, 352v; *KuczłKat* 200; Dopiero wniemocy ná śmierć od pokuły bluznierłkiey wolen. *SkarŻyw* 293 *marg*, 308; Wiełcie iákam miał żałość z ták ciężłkiey y iuż morzącey niemocy łyná mego. *SkarKaz* 421b.

»wilgotna niemoc« (1): Tenże Galienus powiada iłz gorcłicza biała ma moc zagrzewaiącą y wyłufzaiącą, y temu mamy wierzyć iż tak iełt bo thego dołwiadcłamy łkuthecłnie w zimnych á w wilgołthnych niemoczach. *FalZioł* I 50d.

»niemoc wnątrzna« [szyk 3:1] (4): Proch z wątroby vłufłzoney z winem pijącł/ na włzytki wnątrzne niemocy pomaga. *FalZioł* IV 12b, I 33b, II 2c; *GlabGad* I4v.

»zarałłliwa, przymietająca się niemoc« = *morbis contagiosus* *Mącz* (1:1): *Mącz* 440b; mam zarałłliwą niemocł/ prołżęcłię daymi wyzdrowieć. *SkarŻyw* 445.

»niemoc zimna« [szyk 4:4] (8): MAieranowa Wodka [...] w niemoczach zimnych iełt barzo vżyteczna *FalZioł* II 8c, I 50d, II 22v, IV 7d; *GlabGad* Hv [2 r.]; *SienLek* 161 [2 r.].

»niemocą zjęty« = *morbo comprehensus* *PolAnt* [szyk 5:1] (6): *HistAl* C7v, E7v; *BudNT Matth* 4/24; *SkarŻyw* 293, 582; A kto pierwłzy włtąpił do ładzáwki po wzrúfzeniu wody/ słtawał łię zdrowym iákąbykolwiek zjęty był niemocą [*detinebatur infirmitate*]. *WujNT Ioann* 5/4.

[*praw.* »zmyślona niemoc«: za przerzeczone zakładi [...] povinna bendzie dossicz czynycz thego pyrwszego roku żadna prawdziwa any zmisłoną Nyemoczą Nyeodbivayąucz *ZapKraK 1544 218/686.*]

»zwi(e)rzchn(i)a [= *cielesna, nie duchowa*] niemoc«: *RejWiz 94*; Ták wnętrzna poćiechá y miłość Bołka/ lekką iey czyniła zwierzchną niemoc. *SkarŻyw 582.*

»niemoc zwirzchnia [= *skórna*]« (1): Ia pry wieczy ku niemoczam zwirzchnim wodek potrzebię niżli ku wnętrznym *FalZioł II 2c.*

Zestawienia: »czerwona, krwawa niemoc« = *dezynteria, krwawa biegunka; dysenteria (dissenteria)* *Murm, BartBydg, Mącz; tormen Murm; fluxus ventris sanguineus BartBydg; profluvium ventris, tormina Mącz* [szyk 39:1] (39:1): *Murm 67* [2 r.]; *BartBydg 43; FalZioł I 12a, 14c, 20d* [2 r.], 21b, 27a (25); *HistAl H4v; BielKron 139v, 149, 355v, 389, 395v*; *Tormina, Grzizienie w żywocie/ biegunká/ czerwona niemoc. Graece dysenteria. Mącz 458d, 98b, 151d*; *Krwáwey niemocy fy trzebá oftrzegáć. SienLek 20v, 20 marg*; *drudzy biegunkámi/ y czerwonymi niemocámi márlí StryjKron 432.*

»czerwona, krwawa niemoc« = *krwotok z narządów płciowych; profluvium sanguinis Mącz; gonorrhoea Calep; fluxus sanguinis Vulg* [szyk 9:2] (7:4): *Mięfo kotowe [...] Pomaga [...] na czyrwoną niemoc ktora bywa zmęłki⁸⁰ członku. FalZioł IV 7a; KrowObr 58; Mącz 132b; RejPos 255, 256v; WujJud 46; SkarŻyw 202; Calep 460a; LatHar 218; vzdráwia niewiáftę ćierpiącą krwawą niemoc. WujNT przedm 35, Matth 9/20.*

»niemoc francuska, [dworska], złych krost« = *choroba weneryczna; morbus Gallicus Murm (1:1): Murm 70*; Thegoż roku Kárdynał Frederyk vmárl miefiącą Márcá z niemocy Fráncułkiey *BielKron 401v*; [PRymiot álbo dworfka niemoc nic infzého nie ieft iedno zbytek iádowity w człowiecze/ wątrobę y krew pfluący *OczkoPrzymiot 1*].

»księżyczna niemoc« = *lunatyzm lub epilepsja (1): Lunaticus, Lunatyk xiężyczną niemoc máyący. Mącz 199c.*

»przyrodzona (a. przyrodna), miesięczna, niewieścia (a. którą zwykły niewiasty miewać), ich [= *niewiast*] niemoc« [w tym: *niemoc przyrodzona miesięczna itp. 2 r.*] = *menstruacja; menstrea PolAnt, Cn; menses, muliebria Mącz, Cn; consuetudo mulierum PolAnt; profluvium feminarum Cn* [szyk 25:16] (30:7:3:1): *Też ten plałtr przyłożony na maciczę: załthanawia miefięczną niemocz paniam. FalZioł I 45c*; *Ty elektwarze potwierdzaią niewiáfty: czału bytnołci niemoczy gich. FalZioł V 105, I 11b, 18c, 22b, 28b, 32c (30)*; *niewiáfty niemocne przyrodną niemocą będą rodzić dziwne pothwory [mulieres menstruatae parient monstra] Leop 4.Esdr 5/8*; *mąż íprawiedliwy ktoryby [...] do niewiáfty przyrodzoną niemoc ćierpiącey [mulierem menstruatam] nie wchodźł. BibRadz Ez 18/6, Gen 18/11, I 63d marg, Lev 15 arg, Is 30/22; BielKron 37; Mącz 216d, 235d.*

»śpiąca (a. ktora śpikiem morzy) niemoc« = *letarg; veternus Murm, BartBydg, Mącz; lethargus Murm, BartBydg* [szyk 2:1] (3): *Veternus. Eyn kranckheit die eynen ítets íchlaffen macht. Spyąca nyemoc Lethargus idem. Murm 71; BartBydg 169b; Mącz 491b.*

»świętego Antoniego niemoc« = *zatrucie sporyszem; anthrax, sacer ignis Mącz (2): Sacer ignis, Świętego Antoniego niemoc/ álbo piekielny ogień/ chorobá yeft nieyáka niewleczonea. Mącz 363a, 11b.*

»świętego Walantego (a. którą zowią świętego Walantego), wielka, padająca, rzucająca, szkodliwa, [dziwna] niemoc« [w tym: padająca niemoc to jest świętego Walantego itp. 4 r.] = *epilepsja; epilepsia, Hercules a. sacer morbus Murm, Mącz; sancti Valentini morbus Murm; caduceus a. comitialis a. rnaior a. sonticus morbus Mącz* [szyk 103:28] (73:47:8:2:1): Przytymże ńtawie był tam ieden człowiek/ który miał trzydzieści ij omń ląt niemotz wielką. *OpecŻyw* 58v; *Epilepticus. Eyner der den fallenden fichtag hat/ ader fant Valtins kranckheyt. Który rzucáyącą nyemoc ma. Murm* 69, 69; *BartBydg* 50b; Niemocz ńwiętego walantego oddala. *FalZioł* *d, [*5]f, [*8], I 8c [2 r.], 10a, c (94); *GlabGad* C6, H, H2v; *Morbis sonticus, Szkodliwa niemoc ńwiętego Wálentego niemoc. Mącz* 402c, 29a [2 r.], 61b [2 r.], 106c [2 r.], 231d, 363a [2 r.]; O lekárńtwie przeciw niemocy pádáiącey/ którą zowią Boża kaźń *SienLek* 57v; ńufzoną kiernoźia mácherzyná wępól y z moczem/ [...] ma być dawaná pić w wielkiej niemocy. *SienLek* 59, 11v, 14, 36, 57v [2 r.], 58 [2 r.] (14); *SkarŻyw* 545; [Niemoc dziwną [wróbel] ná Mieśiące miewa *CygMyśl* I].

»wilcza niemoc« = *prawdopodobnie jedna z postaci gruźlicy skóry* (1): Też pomaga [...] przeciw niemocy którą zowią wilcza niemocz *FalZioł* IV 58d.

[»wodna niemoc« = *puchlina wodna: [proch z morskiej kapusty] ieńt niepońpolitey mocy/ przeciw wodney niemocy* [!]. *SienHerb* 171a.]

»wszywa (a. wszawa) niemoc« = *wszawica; phthiriasis a. pedicularis morbus Murm, BartBydg* (2): *Phthiriasis morbus est qui latine pedicularis dicitur, Dye leuńze kranckheyt. Wńfywa nyemoc. Murm* 75; *BartBydg* 114b; [ArtNom C4v].

»zielona niemoc« = *może jakaś choroba nerek* (1): Też zielona vrina. Zieloną niemocz znamionuie. *FalZioł* V 6.

»zła niemoc« = *może trąd* (1): Ońobny [szpital] dla tych co złą niemocą zárázeni/ oczy/ nońy/ nogi/ poutracáli. *ReszHoz* 120.

»żółta (czarna), królewska niemoc« = *żółtaczka; regius morbus Murm, BartBydg, Mącz; aurigo Murm, Mącz; ictericia Mymer¹, BartBydg; icterus Murm; icteros morbus Mącz* [szyk 120:2] (121:1): *Murm* 70 [2 r.]; *Mymer¹* 39; *Ictericia, morbus regius, zolta nyemocz BartBydg* 71; Zółtą niemocz czarną leczy. *FalZioł* *2f; *WOdka Mleczowa* [...] ńen dobri czini w żółtey niemoczy *FalZioł* II 8b; Tenże mozg z winem zmieszany iakoby ze thrzy ńyńzki dobre/ na ktolewńką [!] niemocz pomaga. *FalZioł* IV 17b, ¶¶3d, I 1b, 3d, 4b [2 r.], 6c (85); *GlabGad* E6, E6v; powyedáyą lekárze/ kto żółtą nyemocą zárázon yeńt/ wńfyńtkye mu ńye rzeczy żółte áłbo żółtáwe widzą *KromRozm III* A3v; *Mącz* 21a [2 r.], 164b [2 r.], 349d; *SienLek* 13, 20, 26v, 29v, 35 (25).

[»niemoc żydowska«: Też ońowíaney bárwy vryná w biegunkách dńugich/ i też w cieczeniu krwáwnic/ ktore niemoc żydowńka zowią. *SienHerb* 401b (*Linde*).]

Szeregi: »niemoc, (i, albo, to jest) boleńć (a. bol)« = *morbis et tormen PolAnt* [szyk 8:4] (12): *IZopowa wodka ieńt dobra w niemoczach/ w boleńciach nyrczanych/ y krzyżowych FalZioł* II 6c; z wielkiej á częńtey prace: kthora w niemocy albo przy boleńci bywa/ przychodzi poruńczenie wielkie w ciele *FalZioł* V 29v, I 33b, 44b, IV 8a, V 58v; áby był [olej] obroną Dufńną y ćieleńną/ ku wynińtzeniu wńzyńtkich boleńci y niemocy. *KrowObr* 81, 81v; *BudNT Matth* 4/24; *Oczko* 1v; *LatHar* 592; *SkarKaz*)(2. [Ponadto w pońłączeniu szeregowym 1 r.]

»choroba, (i, a, a(l)bo) niemoc« = *languor et infirmitas PolAnt, Vulg; morbus et infirmitas PolAnt; infirmitas et aegrotatio Vulg* [szyk 11:9] (20): Alopecia, Niemoc/ álbo/ chorobá głowy od ktorey wlofy z głowy lázá/ Parch *Mącz* 7a, 4a, 31b, 128c, 216d, 231d, 270c; *RejPos* 6; *BudNT Matth* 4/23, 9/35, 10/1; *SkarŻyw* 262; *Calep* 32a, 98b, [673]b; Y obchodził Ieſus wſzytkę Gálileę/ náuczaiąc w boźnicách ich/ [...] á vzdrawiáiąc wſzeláką chorobę y wſzeláką niemoc miedzy ludem. *WujNT Matth* 4/23, *Matth* 8/17, 9/35, 10/1, s, 543. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»niemoc a (i) mdłość« [szyk 1:1] (2): *SienLek* 2v; żydowie mieli ten obyczaj/ że ſwych miłych przyiacieli vmárłych ciała chowali do trzech dni/ zaby ſie w cieie duſzá vthaiła/ prze wielką niemoc á mdłość *HistRzym* 17. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»mor a niemoc« (1): bo przeſz to ymyą [*Maria*] [...] mory a nyemoczy uſzmyerzony modlythwy uyluchany *PatKaz III* 125. [Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.]

»niemoc i (a) niedostatek« (4): Z tąd mamy baczyć iż liwizna ieſt niemoc wloſow á niedoſtatek ieden *GlabGad* Bv, E4; *RejPos* 213, 227. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»niemoc, (i, ani) niezdrowie (a. niedobre zdrowie, a. poruszenie zdrowia)« [szyk 2:1] (3): Kto ije czoſnek rano przed wſzem iedłem á picciem, Then ſie nie bogi niezdrowia/ ani niemocy z wody czudzoziemſkiey *FalZioł* V 59v, II 3a; *Mącz* 3d.

»niemoc i (a(l)bo (i)) śmierć« [szyk 6:1] (7): *GlabGad* D5; ale my mamy czvc/ wedłvg rozkazania Chriſtvía miłego/ bo niewierny czałv/ dnia/ ani godziny/ niemocy y ſmierci naſzei *SeklWyzn* e2v; *BielKom* B2; *SienLek* 41v; *SkarŻyw* 583; *StryjKron* 697; O niemocy y śmierci Lázárzowey. *WujNT Ioann* 11 arg. [Ponadto w połączeniach szeregowych 11 r.]

»wrzod, (a, i, albo) niemoc« [szyk 9:1] (10): Imiona niemoc y wrzodow. *Mymer*¹ nlb 2; *GlabGad* N5v; *SienLek* 36, 46; *RejPos* 34; *RejZwierc* 113v, 132v, 133, 157v; *WerGość* 226. [Ponadto w połączeniach szeregowych 11 r.]

Personifikacje (6): Mili panowie ſędzié/ iá ſie przed waſzą miłością załuię/ oto na Szkodę/ a tudziez na Niemotz/ [...] żecz mie ſobie wolnie bez winy zbili *ForCnR* D4, Dv; Ofoby rozmawiaiące w tey Komediey. [...] Ociec/ Stárość/ Mądrość/ Niemoc/ Pokufa/ Anyoł. *BielKom* nlb 8, B, C7, C7v.

W przén (18) : z ktorich [dymów] przydawa ſie bolenie głowy y tez reuma, to ieſt, niezit, ktora ieſt matką wſzytkich niemoci zwłaiacza fluxow. *GlabGad* K4v; ábowiem złoto łącznienia nie oddala/ [...] áni moze niemocy ludzkich zgładzić. *HistAl* K4v; ta ſię niemoc z ziemſkich lékarzow ſmiała *MurzHist* E2v; Potym oycá niemoc zbodła *BielKom* nlb 5; Drudzy więzyenie ćirpiący. Drudzy niemocámi ociążeni. *LubPs* Y4; Aby wſzytki niemocy/ y Dijabelſkie chytroſci wonnoſć potzuwſzy tych rzetzy vciekły *KrowObr* 96; Długą niemoc odcina lékarz *BibRadz Eccli* 10/10; Crudescit morbus, Roſzerza ſie/ Surowieyo niemoc. *Mącz* 69c; Frangere morbum et vincere. Przekonać á zwiciężyć niemoc. *Mącz* 135c; Exuere aegritudinem Zewlec niemoc/ to yeſt wyzdrowieć. *Mącz* 433c; Abowiem tá niemoc ieſth do mnie prawie poſłem/ vpominaiąc mię [...] iżbych pámiętał potym ná ſmiertelnoſć ſwoię *RejZwierc* 169; zbytek [...] ieſt ſtudnią oprzykrzenia y rozlicznych wrzodow y niemocy. *WerGość* 226; Niewiaſto/ rozwiązanaſ ieſt od niemocy twoiey. *WujNT Luc* 13/12; czeka mię komorká w domu vbogich oycow moich/ do ktorey rychło goſć on nie bywały/ z czeladką ſwoią/ z niemocámi y boleſćiami zákołáce. *SkarKaz*)(2, 419b, 421b.

Zwroty: »niemoc leczyć« (1): Smiercią też niemoc leczyć/ Izałoneć to dumy *GosłCast* 34.

»uzdrowić niemoc« (1): Niegodzi lię tobie chorować przeto/ że choruie przeciwnik twoy [...]. Bo á iákoż niemoc twoiá vzdrowi iego niemoc? *ModrzBaz* 68.

Przen (43) :

Wyrażenia: »niemoc nieuleczona« (1): Niemoc iest nie vleczona/ Mężowi nieczyfta żoná *BierEz* P2v.

»niezgojona niemoc« (1): muśi bárzo boleć nędznicá [*dusza*] przezdzyęki A co mi przypominałz/ iżbyś mi chciał pomoc/ Wierz mi że niezgojona to ná zyemi niemoc. *RejWiz* 159v.

»zła niemoc« (1): Iest też to iedno złe pod łłońcem/ á zmocniło sie między ludźmi/ gdy kogo Pan Bog przełoży ná pánftwo/ [...] ták iż ma wšelki doftátek/ á nie vmie tego używać/ ále to kto cudzy pobierze á poźrze/ Też to marność y zła niemoc. *BielKron* 80v.

a) *Objawy złego funkcjonowania państwa [w tym: czego (2)] (3)* : Przez wiele lat rozmaíte spráwy toczą lię v łádu/ ktore lię ieszćże niefkończyły. [...] A ktoż lię ftárał o to/ áby ná ták złą niemoc ftáteczne lekarftwo przilożono? *ModrzBaz* 140v.

Zwrot: »niemoc zleczyć« (1): Byście domowe niemocy tego kroleftwá zleczyli: łácnieyfzaby obroná náleść lię moglá. *SkarKazSej* 664a.

Wyrażenie: »ciężka i wielka niemoc« (1): Zaden z was [...] nie iest ták profty/ áby nie baczył ciężkies y wielkies niemocy tego nászego Kroleftwá *SkarKazSej* 664a.

b) *Grzech, złe skłonności (32)* : *WróbŻółt* N8v; Ale gdy sie fwowolna duŕze imie niemoc/ Iuz iey áni wymáże pewnie ni wykurzy *RejWiz* 78v, 78v, 129v; *BudBib* 4.*Esdr* 8/52.

niemoc czego (2): WróbŻółt kk6v; Bo niechay sie iáko chce dłuŕo tái wewnátrz tá niemoc fropa grzechu káźde⁶⁰/ á wŕzákofz [...] muśi sie ná wirzch wyłóżyć on fprofny á przemierzły wrzód iego *RejPos* 212v.

niemoc czyja [w tym: pron poss (10), G sb i pron (4)] (14): BierRaj 23v; *KrowObr* 152, 163; *RejPos* 228v; *SkarŻyw* 298, 308; Krol ławy wieczney/ niemocy náŕze ná sie wŕziął/ y dla nich ciężkość wielką podiął/ by z nas náŕze grzechy ziął. *ArtKanc* E8v, A13, A19v, P6v, Q19; *LatHar* 208; *SkarKaz* 611b [2 r.].

W przeciwstawieniach: »moc, zbawienie ... niemoc« (2): Wy [...] pod których rofkazánim/ iest zbawienie y niemoc wŕzyftkich ludzi: Vzdrowćie chore w obyztáiach *KrowObr* 163; *SkarKaz* 611b.

W charakterystycznych połączeniach: *odjęta niemoc, przyrodzona, sroga, swowolna, zła; niemoc człowieka (ludzi) (2); niemoc grzechu, śmierci; lekarstwo niemocy; ujść niemocy, zwierzyć się; niemocy zabiegać; niemoc oddalić, oświadczyć, otworzyć, wziąć na się.*

Zwroty: »niemocą chorować« (1): między ktoremi iedny możność ták spráwuie/ iż łobą nie władną/ drugie gniew mdli: niektore pychá łamie y wąfli: ná oŕtátek rozne znich to te to owe wzruŕzenia gwałtem poprzeki vnofzą. Temi niemocámi niezliczone mnoŕstwo ludzi choruie [*His morbis infiniti aegrotant*] *ModrzBaz* 67.

»niemoc leczyć (a. uleczyć); niemoc nie może się zleczyć; niemoc uleczona« [*szyk zmienny*] (2;1;1): poćciwy człowiek/ gdy obaczy tę chorobę pirwŕzego wzruŕzenia w łobie/ o wnet nie mieŕzkáiąc co narychley z onymi fyropki wdzięcznemi do niey/ náczyniwŕzy ich s cnoty/ z rozumu/

á z roftropnego vważenia/ pewnie wnet iż thá pirwřza niemocz w poczćiwym człowieku řnádnie vleczona być może. *RejZwierc* 73v; *SkarŻyw* 14; *ArtKanc* A19v; *SkarKaz* 611b.

»niemoc mieć« (1): gdy ty pánno lekarřtuo bierzefř/ á niemocy niemař: oczyřćienia zakonnego prořifř/ á zmázy řadney nieznař *SkarŻyw* 112.

»uzdrowić (a. uzdrawiać) niemoc, od niemocy« [*szyk zmienny*] (5:1): *BierRaj* 23v; Misit verbum fuum et fanuit eos: [...] Uzdrowił ie [*Ps* 106/20] (*koment*) czuř od niemoci wieczney řmierci *WróbŻółt* kk6v; *KrowObr* 152; *ArtKanc* P6v, Q19; *LatHar* 208.

Wyrażenia: »niemoc ciężka« (1): Chwal duřzo ma Páná mego/ [...] ktory [...] rad vzdrawia wřzytki niemocy twe ciężkie *ArtKanc* Q19.

»niemoc duszna (a. duchowna), dusz, serdeczna« = *animi morbus* *Modrz* [*szyk* 6:4] (8:1:1): Potym wřřytcy zmártwych wřtaná/ zli z niedořtatki řweé natury/ ij dlá niemocy duřné/ iako larwy będą grubij. *OpecŻyw* 190v; *KuczbKat* 420; *KarnNap* B; *SkarŻyw* 298, 308; *SkarKaz* 611b. [Cf »niemoc cielesna«: *TarDuch* B2v, B3, *ModrzBaz* 66, *WujNT* 152.]

Szeregi: »niemoc i boleřć« [*szyk* 1:1] (2): [Cf »niemoc, boleřć«: *KrowObr* 81, 81v.]

»niemoc i (to jest) grzech« [*szyk* 1:1] (2): Oto yen [...] grechi [!] moye podyał ij nyemoci moye řwoya řynořcyá vřdrowyl. *BierRaj* 23v; *KuczbKat* 420.

»niemoc i niedostatek« (1): zli z niedořtatki řweé natury y dlá niemocy duřné/ iako larwy będą grubij. [...] Dobrzy wřtaná bez niemocy ij niedořtatu ktorégo *OpecŻyw* 191.

»niemoc i słabořć« (1): Oddal ciężkie niemocy nářze duchowne/ y tę řłábořć ktora w nas ieřt do peřnienia woley twoiey *SkarKaz* 611b.

»niemoc albo (a) wrzod« [*szyk* 1:1] (2): Ieřt teř to niemoc wielka álbo wrzod pod řłóńcem/ chowáć řkárby ná řwe złe *BielKron* 80v; *RejPos* 228v.

»niemoc i występėk« (1): ták teř y to práwo ma być pochwalone/ ktore [...] niemocam y wyřtėpkom [*morbis ... et vitiis*] iednákiem/ iednákie lekarřtwa/ y iednákie karánia řtanowi. *ModrzBaz* 70v.

Synonimy: 1. *krewkořć, mdlořć, nieduřořć, słabořć*; 3. *boleřć, choroba, doleglořć, krewkořć, mdlořć, niedostatek, niewładza, niezdrowie, zemdliwořć*; zest.: »czerwona niemoc«: *biegunka, czyrwonka, »niemoc francuska«: »dziki řwierzb«, franca, francuz, galik, przymiot, »wnętrřny smrod«, »wrzod galijski«, »złe krosty«, »zły wrzod«, »księřyczna niemoc«, »řwiętego Walantego, wielka niemoc«: *epilensyja, »choroba řwiętego Walantego«, kaduk, padaczka, »przyrodzona, mieřęczna ... niemoc«: biegunka, mieřęcznica, »mieřęczna biegunka«, »mieřęczna choroba«, »niewieřci fluks«, »przyrodzona choroba«, »swa choroba«, » swe rzeczy«, »řpiąca niemoc«: *gutta, letarg, »paraliř wielki«, »řpiąca choroba«, řpiączka, řpik, zachwat, zachwycenie, »wodna niemoc«: puchlina, »wszawa niemoc«: »wszawa choroba«, »řółta, krolewska niemoc«: »řółta choroba«.***

Cf 1. MOC, [NIEMOCNOřĆ]